

INFLYATSIYANING MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTIGA TA'SIRINING TAHLILI VA UNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Umirov Islombek Furkatovich

TDIU Samarqand filiali o'qituvchisi

Turdiboyev Samandar Sodiq o'g'li

TDIU Samarqand filiali talabasi

Annotatsiya: Bugungi kunda boshqa mamalakatlar singari bizning mamalakatimiz ham rivojlanib bormoqda, jamiyatimizda insonlarning yashash sharoiti, ularning turmush tarzi sezilarli darajada o'zgarmoqda. Bu o'zgarish bevosita mamalakatimiz Yalpi ichki mahsulotiga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Guvohi bo'lib turganingizdek yalpi ichli mahsulotga ko'p omillar singari inflatsiya ko'rsatkichi ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shunday ekan ushbu maqolada inflatsiya va uning turlari inflatsiya ko'rsatkichlari, inflatsiyaga qarshi davlat siyosati haqida so'z yuritimiz.

Kalit so'zlar: Inflatsiya, ochiq namoyon bo'luvchi inflatsiya, yashirin inflatsiya, "70 miqdor" qoidasi, kutilayotgan inflatsiya, kutilmagan inflatsiya, antiinflatsiya siyosati.

Inflatsiya ma'lum davr mobaynida mamlakatda baholar o'rtacha (umumiy) darajasining barqaror o'sishi, pulning xarid qobiliyatini uzoq muddatli pasayishi.

Inflatsiya (lotincha inflatio - shishish, bo'rtish, taranglashish) - bozor iqtisodiyotining asosiy izdan chiqaruvchi omillari jumlasiga kiradi, uning sur'ati qanchalik yuqori bo'lsa, iqtisodiyotga xavfli ta'siri shunchalik katta bo'ladi. Ayniqsa bir iqtisodiy tizimdan ikkinchi bir iqtisodiy tizimga o'tayotgan mamlakatlarda inflatsiyaning iqtisodiyotga ta'siri ancha xavfli. Chunki, bu davr narxlarning erkinlashuvi va shunga muvofiq ularning umumiy darajasi keskin oshib ketishi bilan bog'liq.

Ochiq namoyon bo'luvchi inflatsiya- erkin narxlar amal qiluvchi bozorlarda kuzatiladi. Narxlarning notekis o'sishi bozor mexanizmini buzadi,

lekin uni yo‘qotmaydi. Iqtisodiyot bozor o‘zgarishlariga o‘z aks ta‘sirini ko‘rsataveradi va turli bozorlar muvozanat yo‘nalishiga o‘zi moslashadi.

Yashirin inflatsiya sharoitida davlat narxlar oshishidan xavotirga tushib, bunga qarshi kurashga kiradi, daromad va narxlar ustidan, ularni muayyan darajada muzlatgan holda yalpi ma‘muriy nazorat o‘rnatadi. Yashirin inflatsiya bozorning o‘z-o‘zini tartibga solish mexanizmini izdan chiqaradi. Muzlatilgan narxlar ishlab chiqarish xarajatlari yuqori bo‘lgan sohalarga kapital yotqizishdan manfaatdorlikni yo‘qqa chiqaradi. Shu sababli bu sohadan kapitalning qoldiqlari ham chiqib ketishga harakat qiladi va tovarlar taqchilligiga olib keladi. Bozor iqtisodiyotida taqchillik narxlarning ko‘tarilishiga sabab bo‘ladi.

Kutilayotgan inflatsiya sharoitida daromad oluvchi inflatsiyaning u olayotgan daromadga ta‘sirini kamaytirish, ya‘ni real daromadi darajasini saqlab qolish chorasini ko‘radi. Bu uchun Fisher tenglamasidan foydalanish mumkin:

$$i = r + \pi_{kut}$$

bu yerda i -nominal foiz stavkasi; r - real foiz stavkasi; π_{kut} - kutilayotgan inflatsiya darajasi . Inflatsiya sur‘ati 10 foizdan oshganda Fisher tenglamasi quyidagi ko‘rinishni oladi:

$$i - \pi_{kut}.$$

$$r = \frac{i - \pi_{kut}}{1 + \pi_{kut}}$$

$$1 + \pi_{kut}.$$

Kutilmagan inflatsiya daromadlarni debitorlar va kreditorlar o‘rtasida kreditorlar foydasiga qayta taqsimlaydi. Shuningdek kutilmagan inflatsiya daromadlarni qayd qilingan daromad oluvchilar va qayd qilinmagan daromad oluvchilar o‘rtasida keyingilari foydasiga qayta taqsimlaydi. Talab va taklif inflatsiyasini qat‘iy chegaralash qiyin. Ba‘zida bu ikki turdagi inflatsiya bir- biri bilan qo‘shilib ketadi.

Antiinflatsiya siyosati- baholar umumiy darajasini barqarorlashtirish, inflatsion keskinlikni yumshatishga yo‘naltirilgan makroiqtisodiy siyosat. Inflatsiya a‘tamasi ilk bor Shimoliy Amerikada 1861-1865 yillardagi Fuqarolar urushi davrida qo‘llanildi. Inflatsiyaning atamasi muomaladagi qog‘oz pul

massasining tovarlarning real taklifiga nisbatan haddan ziyod ko'payib ketishi holatini izohlangan. Ammo inflatsiyaning bunday tavsifi mukammal emas va uning sabablarini ochib bermaydi. Umuman olganda inflatsiya pul muomalasi qonunlarining buzilishi shakli sifatida makroiqtisodiy muvozanatning buzilishini, talab va taklif nomutanosibligini anglatadi. Keynschiar maktabi namoyondalari bunday nomutanosiblikning sababi to'liq bandlik sharoitida talabning haddan ziyod bo'lishida deb bilishadi. Shu sababli ular ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi past bo'lsa budget taqchilligi va qo'shimcha pul chiqarish yo'li bilan xarid qobiliyatini, boshqacha aytganda yalpi talabni ko'paytirish inflatsiyaga olib kelmaydi deb hisoblashishadi. Neoklassik yondoshuv tarafdorlari inflatsiyaning manbai ishlab chiqarishning haddan ziyod o'sishida, ishlab chiqarish xarajatlarning ko'payishida deb bilishadi. Demak keynschilar inflatsiyaga talab tomonidan, neoklassiklar esa taklif tomonidan yondoshishadi. Agar iqtisodiyotda tovarlar va xizmatlar massasi yalpi talabga nisbatan sekinroq o'ssa, yoki yalpi talab ko'paygani holda o'zgarmasdan tursa, bu nomutanosiblik baholar darajasining ko'tarilishi orqali bartaraf etiladi. Oqibatda pul birligining xarid qobiliyati pasayadi va milliy iqtisodiyotning qo'shimcha pul massasiga ehtiyoji paydo bo'ladi

Inflatsiyani miqdoran o'lchash uchun makroiqtisodiyotda «70-miqdor qoidasi» deb atalgan usuldan ham foydalaniladi. Bu usul narxlarning barqaror o'sishi sharoitida inflatsiya darajasi necha yilda ikki baravarga oshishini aniqlash imkonini beradi. Buning uchun 70 ni yillik inflatsiya darajasiga bo'lish kifoya:

$$\frac{\text{Baholar ikki martaga oshishi uchun zarur yillar soni}}{70} = \pi$$

Misol uchun, yillik inflatsiya darajasi 7 % ga teng bo'lsa, taxminan 10 yilda baholar ikki martaga oshadi, ya'ni, $(70:7 = 10)$.

Real YaIM va jamg'armaning necha yildan so'ng ikki marta oshishini hisoblash zarur bo'lgan hollarda ham «70-miqdor qoidasidan» foydalaniladi

Yillik, yil boshidan va oylik inflyatsiya

	o'tgan oyga nisbatan (%)	o'tgan yilning shu oyiga nisbatan (%)
Yanvar 2024	0,6	8,6
Dekabr 2023	1,2	8,8
Noyabr 2023	1,1	8,8
Oktabr 2023	1,0	9,0
Sentabr 2023	0,2	9,2
Avgust 2023	0,5	9,0
Iyul 2023	-0,2	8,9
Iyun 2023	-0,3	9
May 2023	0,5	10,4
April 2023	0,8	11,0
Mart 2023	1,0	11,7
Fevral 2023	0,5	12,2
Yanvar 2023	0,8	12,2

Yuqoridagi jadval orqali mamalatomizdagi oylik inflatsiya ko'rsatkichlari bilan tanishishingiz mumkin.

Jahonning iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarida inflatsiyaga qarshi kurash olib borishda juda katta nazariy va amaliy tajriba to'plangan. Inflatsiyani butunlay yo'qotish imkoniyati yo'q. Chunki uni yuzaga chiqishiga sabab bo'lgan omillarni (ichki va tashqi, pullik va pulsiz) to'liq yo'qotish mumkin emas. shuning uchun hozirgi davrda eng asosiy maqsad inflatsiyaning butunlay yo'qotish emas, balki uni boshqaruvchan qilish va salbiy iqtisodiy – ijtimoiy oqibatlarini zaiflashtirish hisoblanadi.

Dunyoing turli mamlakatlarida xukumat tomonidan mavjud iqtisodiy-ijtimoiy shart-sharoitlaridan kelib chiqqan holda inflatsiyaga qarshi turli antiinflatsiya siyosatini ishlab chiqaradilar va uni amalga oshiradilar.

Antiinflatsiya siyosati-baholar umumiy darajasini barqarorlashtirish, inflatsion keskinlikni yumshatishga yo'naltirilgan makroiqtisodiy siyosat.

Antiinflatsiya siyosati inflatsiyani yuzaga keltirgan sabablarni tugatishga qaratilgan faol va inflatsiya sharoitlariga moslashishga qaratilgan passiv ko`rinishda bo`lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xolmatov Nemat Boymirzayevich, Imomova Nilufar Asomiddinovna MAKRO VA MIKRO IQTISODIYOT kitobi 2020-yil
2. www.wikipedia.org
3. <http://lex.uz>
4. <https://cbu.uz/uz/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>
5. <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/1577>